

'De Jonge Seerp', een Nederlands kofschip in Gdansk

Alex Kussendrager, Woerden

In het voorjaar van 1791 vertrekt het schip, 'De Jonge Seerp', met als schipper Johannes Leenderts uit Harlingen, vanuit Amsterdam naar Østersøen (aan de Baltische Zee). Dit weten we vanuit het Sonttolregister 1791 268_0033 nummer 598. De koning van Denemarken hief eeuwenlang tol op elk schip dat door de Sont voer, de zeestraat tussen Denemarken en Zweden. De Sont was een belangrijke handelsroute, met name voor Nederland. De helft van de schepen welke door de Sont voeren, kwam uit ons land. Van elke doorvaart werd de naam van de schipper, zijn woonplaats, de haven van vertrek, de samenstelling van de lading en vanaf 1660 ook de bestemming genoteerd. Ongeveer 1,8 miljoen schepen hebben vanaf de vijftiende eeuw tot 1857 door de Sont bij Denemarken gevaren. De originele registers bestaan uit meer dan 700 dikke, handgeschreven, in leer gebonden delen en worden bewaard door het Rijksarchief in Kopenhagen. De registers zijn inmiddels deels gedigitaliseerd.

Johannes Leenderts 1785, Sonttolregisters 260-0214 (detail)

Johannes Leenderts en 'De Jonge Seerp'

Medio juni 1791 getuigt John Campion, een schipper uit Whitby, voor de burge-meester van Gdansk, dat zijn schip 'De Recovery', varende vanuit Londen naar Gdansk met ballast, in een zware storm op 11 juni 1791 een aanvaring heeft gehad met het Nederlandse kofschip 'De Jonge Seerp' wat onder bevel stond van schipper Johannes Leenderts. Het Nederlandse schip zwenkte, als gevolg van een sterke windvlaag uit het zuidwesten, onverwachts naar het Engels schip. Na de botsing helde 'De Jonge Seerp' sterk naar stuurboord en zonk kort daarna. De ramp deed zich voor op een afstand van ongeveer drie nautische mijlen uit de kust, vlakbij de ingang van de haven van Gdansk. Volgens de uitleg van de Engelsman kon je de torens van de kerken van Gdansk al zien. Johannes Leenderts, ook geschreven als Johannes Lenderts, is een naam die regelmatig voorkomt in de Sonttolregisters eind achttiende eeuw, onder andere in 1785 (260_0214) en, zoals we hierboven al zagen, in 1791. Johannes wordt op twintig oktober 1757 in Harlingen geboren en overlijdt op zes mei 1828

in zijn geboorteplaats. Tijdens de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) verhuist hij een paar keer naar Emden, maar van 1788 tot zijn dood woont hij steeds in hetzelfde huis in Harlingen, waar hij vanaf 1814 tot zijn dood havenmeester is. In het Gemeentearchief van Amsterdam bevindt zich een monsterrol van een schip met de naam 'Jonge Seerp' onder bevel van Johannes Leenderts, gedateerd 17-7-1786. Een monsterrol is een document waarop alle gegevens van een schip en de bemanning, per reis, staan genoteerd. Met uitzondering van de bovengenoemde monsterrol zijn er (nog) geen documenten gevonden met meer details over de naamgeving van het schip 'De Jonge Seerp'. Een aanwijzing voor de naamgeving van het schip zou kunnen zijn de naam van de koopman Seerp Gratama, geboren in Harlingen op 17-10-1757, uit een vooraanstaande scheepvaartfamilie welke meerdere schepen bezat met soortgelijke familie-gerelateerde namen.

De vindplaats van de 'W-27'

Van 1985 tot 1988 heeft door het Maritieme Bureau uit Gdansk en het Pools Maritiem Museum (PMM) een groot onderzoek plaats gevonden naar scheeps-

Waszegel met gemeentewapen Harlingen

wrakken. Op tien augustus 1985 worden er werkzaamheden uitgevoerd rond het ankerplaatsgebied van de noordelijke haven in Gdansk en wordt een scheepswrak gevonden dat wordt aangeduid als 'W-27'. De vindplaats van het scheepswrak ligt op 4,5 mijl ten Noordoosten van Gdansk in de Gdansk Bay op een diepte van ongeveer 26 meter. Het grootste deel van het wrak bestaat uit het onderste gedeelte van het schip bevattende de kiel, de kielzool en zogenaamde 'strakes' (planken welke horizontaal langs de kiel lopen om water buiten te houden). Er worden objecten gevonden in een straal van 2.000 vierkante meter rond het scheepswrak. Veel persoonlijke bezittingen van de bemanningsleden zijn door sleepnetten, ankers, visnetten en onderwater werkzaamheden verspreid over een groot ge-

Tegeltableau met Nederlands Kofschip

bied van de Golf van Gdansk. Met name uit de achterstevan zijn over een gebied van ongeveer 40 meter voorwerpen verspreid, welke op de site met groep 1 aangeduid worden. Tijdens de opgravingen is het gebied grondig doorzocht, gebruik makend van onder andere een aantal metaaldetectoren en een zogenaamde 'luchtlift'. De site wordt uitgebreid tot de voorkant van het wrak wat groepsnummer 2 krijgt. Op locatie 2 worden onder andere nog de volgende onderdelen van de W-27 gevonden: een 26 meter lange kiel, 31 vloer- dakconstructies, in de en de vondstenlengte liggende bodemplanken en een zeventien meter lange mast met kielzool. Het zeven meter lange roer met 1,4 meter breed roerblad en een 6,1 meter lange helmstok worden in 1987 ontdekt. Het hoofd van het roer toont het ornament van een gebeeldhouwd klaverblad met drie bladen wat kenmerkend is voor Nederlandse schepen, en speciaal voor de kofschepen uit de achttiende- en negentiende eeuw. Op basis van de dendrochronologie analyse is geconcludeerd dat de basis van het schip in de tweede helft van de achttiende eeuw is gemaakt. De bommen zijn op z'n vroegst in 1761 gekapt. Het is aannemelijk dat het vervoer van het hout en de bouw van het schip minimaal twee jaar heeft geduurd zodat mag worden aangenomen dat het schip op z'n vroegst in 1763 is gebouwd. Er worden meer dan 10.000 objecten teruggevonden gedurende de dertien seizoenen dat er gezocht kan worden. Er worden verder nog gevonden: fragmenten van zeilen, bewapening, aardewerk- en glas scherven, persoonlijke bezittingen van de bemanning en delen van de keukeninventaris. De meest interessante vondsten zijn: een bijna volledige octant gemaakt door URINGS Co Londen, een telescoop, een petroleumlamp, twee spoor wapens ge-

maakt van brons (35,0 cm lang) en een 80 centimeter lang gietijzeren kanon. Op beide kanonnen staan de letters T.K.W. en het jaartal 1783. De betekenis van de initialen is helaas (nog) niet bekend. Een gegraveerde messing snuifdoos toont een vrouw en een man tegenover elkaar en is van typisch Nederlandse oorsprong. Aan een boom hangt een lantaarn en een Cupido met een boog naar beneden gericht. De scène wordt aangevuld met de twee volgende inscripties: "Ik vlugt al voor dat schoon gesigt" (ik ontsnap aan die mooie verschijning) en "Sip is een lantarn sonder licht", wat vrij vertaald kan worden als 'een trieste (man) is als een lantaarn zonder vlam'.

Munten en loodjes

Er worden 25 Nederlandse munten gevonden in het wrak en een aantal Goudse kleipijpen, welke vaker worden gevonden bij archeologische opgravingen. Een Franse koperen munt is het sluitstuk van de 77 numismatische vondsten. Op de voorzijde staat het portret van koning Louis XVI; de munt van één Sou (Sol) is geslagen tussen 1778 en 1793. De acht gevonden (baken)loodjes vormen een aanvullende reeks jaartallen uit een relatief kleine chronologische periode van 1784 tot 1789. Onder bakenloodjes worden onder andere verstaan haven-, vuur- en tonnenloodjes, ofwel loodjes die betrekking hebben op de scheepvaart in algemene zin. De loodjes golden als belasting voor de instandhouding van onder andere vuurtorens, betonning en kustverlichting of als tol voor sluisen, bruggen en andere doorvaarten welke gebruikt werden door de scheepvaart. Voor deze loden penningen werd gekozen omdat aan boord van schepen papieren betaalbewijzen niet praktisch waren. Deze loden betaal bewijzen worden soms ook aangetroffen met een

vierkant spijkergat omdat ze bijvoorbeeld aan de mast werden gespijkerd. Zo raakte men ze, ook met slecht weer, niet kwijt. Uit de gegevens van de loodjes blijkt dat het schip onder andere in 1784 en 1789 bij Brielle en Willemstad heeft gevaren om lading te lossen en/of op te halen. De aanwezigheid van loodjes met een waarde van 24 Stuivers wijst er op dat het schip een relatief groot vrachtschip was welke op het buitenland voer.

De volgende loodjes zijn gevonden:
Kussendrager type;

HO bakeloed van Brielle – 1784 – M/.* - 24:ST - .*

BB bakeloedjes van Willemstad W-+++ / WW - 1784 en 1789 - 24; DM staande leeuw namelijk met zwaard en pijlbundel/1789 - 24 S(tuivers), vermoedelijk Zeeland/de Krabbe; DF Wapen Prins Willem V/L.C. - 1784 en 1789 - 10; ZH Wapen Prins Willem V / M(D) - 1789 - 24
QI staande leeuw naar links / HV (HelleVoetsluis?) - 1789 - 24.

Gebruikte brongegevens: Correspondentie met Tomasz Bednarz van het Polish Maritime Museum uit Gdansk, Polen; www.soundttol.nl; www.kleinekerkstraat.nl. Voor meer informatie over bakeloedjes en (loden) penningen met een tijdelijke betaalfunctie zie mijn website: www.loodjes.nl. Op- en aanmerkingen of correspondentie via email info@loodjes.nl